

Till kulturutskottet

Inledning

Kulturutskottet har berett arbetsmarknadsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1997/98:87 Konstnärernas villkor och de motioner som väckts med anledning av propositionen och rör arbetsmarknadsutskottets beredningsområde.

Arbetsmarknadsutskottet kommer i detta yttrande huvudsakligen att uppehålla sig vid frågan om konstnärernas situation på arbetsmarknaden och om förhållandet mellan arbetsmarknadspolitiken och konstnärssyrket. Utskottet kommer även att något kort beröra regeringsförslagen om en s.k. tredje anställningsform inom teatern och om statligt stöd för arbetsförmedling vid centrumbildningarna. Slutligen kommenteras motionsförslagen om ett rådgivningscentrum för yrkesdansare. Utskottet avstår från att ta ställning till de enskilda motionsförslagen.

En bakgrund till de förslag som läggs fram i propositionen är den s.k. Konstnärliga arbetsmarknadsutredningen (SOU 1997:183). Utredningsuppdraget var att göra en översyn av arbetsmarknadspolitiken i förhållande till konstnärssyrket och att analysera den obalans som råder på den konstnärliga arbetsmarknaden. I betänkandet finns förslag som inte behandlas i propositionen.

Konstnärerna och arbetsmarknaden m.m.

Konstnärernas arbetsmarknad inom kultursektorn avviker från de förutsättningar som arbetsmarknadspolitiken utgår från. Om fast anställning är det vanliga på arbetsmarknaden i stort, är arbetena inom kultursektorn oftast tillfälliga och säsongsbetonade. Det råder en långvarig och strukturell obalans mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Koncentrationen av konstnärer är särskilt påtaglig i storstadsområdena. En stor del av dem kan inte betraktas som arbetstagare utan är egenföretagare. Konstnärerna har låga inkomster av sitt konstnärliga arbete. I genomsnitt kommer endast omkring en femtedel av deras inkomster från sådant arbete. Även den sammanlagda bruttointkomsten är låg, 80 % av genomsnittet för befolkningen. Lågkonjunkturen förvärrade situationen ytterligare för många av konstnärerna eftersom deras möjligheter att hämta försörjning på annat håll minskade.

Konstnärerna är som yrkesgrupp relativt liten. Konstnärliga arbetsmarknadsutredningen uppskattar antalet till ca 25 000 personer, vilket motsvarar ca 0,6 % av arbetskraften. Till följd av den höga arbetslösheten – enligt utredningen var 19 000 konstnärssökande inskrivna vid arbetsförmedlingar under 1996 – är kostnaderna för arbetsmarknadspolitiken i form av kontantstöd vid arbetslöshet och arbetsmarknadspolitiska åtgärder betydande. Som redovisas i propositionen har för år 1998 ca 40,6 miljarder kronor avsatts för arbetslöshetsersättningen (till följd av antaganden om lägre arbetslöshet föreslås ett 4,2 miljarder kronor lägre belopp i tilläggsbudgeten), varav 975 miljoner kronor avser konstnärliga yrkesutövere. Det är ett belopp som kraftigt överstiger vad som motsvarar konstnärernas andel av arbetskraften. Även kostnaderna för arbetsmarknadspolitiska åtgärder är betydande. Av drygt 20 miljarder kronor (viss ökning föreslås i tilläggsbudgeten) beräknas ca 425 miljoner kronor belöpa på aktiva åtgärder för konstnärer. Statens utgifter för konstnärernas arbetslöshet kan alltså för i år beräknas till omkring 1,3 miljarder kronor.

Arbetsmarknadsutskottet delar regeringens uppfattning att utredningen på ett övertygande sätt pekat på den strukturella obalans som råder på den konstnärliga arbetsmarknaden. Utskottet ser också den konstanta överetableringen av konstnärer och de samhälleliga kostnader som följer av den som det främsta problemet. Även från rent arbetsmarknadspolitiska synpunkter kan man finna det oacceptabelt att detta förhållande fortgår. Samhället skall inte besluta över enskildas yrkesval, men det skall knappast heller med allmänna resurser behöva stödja enskilda personer i deras orealistiska ambitioner att etablera sig eller stanna kvar inom ett visst yrke. En aktiv arbetsmarknadspolitik innebär att en arbetslös person som inte direkt kan få arbete skall erbjudas en utbildning eller en annan lämplig åtgärd i syfte att personen skall få ett reguljärt arbete. Insatser som kommer i fråga är platsförmedling, vägledning, yrkesinriktad rehabilitering och olika åtgärdsprogram. Strävan skall vara att arbetet kan ge långsiktig egen försörjning. Den som är arbetslös skall i princip vara tillgänglig för hela arbetsmarknaden. För att vara berättigad till arbetslöshetsersättning skall den arbetslöse stå till arbetsmarknadens förfogande, vilket bl.a. innebär att vara beredd att anta lämpligt arbete. Reglerna ger inte den enskilde rätt att inskränka sitt arbetsutbud till ett visst yrkesområde. När arbetsmarknadspolitiska åtgärder beslutas skall man särskilt beakta att åtgärderna inte tränger undan ordinarie arbetstillfällen eller skapar inlåsning.

Som den svenska arbetsmarknadspolitiken är utformad borde den förhindra åtminstone en långvarig överetablering inom ett visst yrke. De slutsatser som dragits av utredaren, och som regeringen ansluter sig till, är emellertid att arbetsmarknadspolitiken och de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna tvärtom bidragit till att upprätthålla obalansen på konstnärsområdet. Det har skett genom den stora omfattningen av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna och genom att de riktats just mot kulturområdet.

Som utvecklats av utredaren och i propositionen har de stora arbetsmarknadspolitiska satsningarna lett till ett kulturutbud som saknar koppling till de kulturpolitiska målen och som annars inte skulle ha funnits. Oetablerade konstnärer har kunnat stanna kvar i yrket trots att de inte haft konstnärliga

uppdrag mellan åtgärderna. De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna har bidragit till en "amatörisering". De etablerade konstnärernas arbetsmarknad kan ha försämrats. Dessa effekter är enligt utskottets mening inte godtagbara vare sig från kulturpolitiska eller arbetsmarknadspolitiska synpunkter.

Utskottet välkomnar att åtgärder nu skall vidtas för att komma till rätta med problemet.

Som det beskrivs i propositionen skall det ske genom att "begränsa de oetablerade konstnärernas tillgång till såväl aktiva som passiva arbetsmarknadsåtgärder riktade mot kulturarbetsmarknaden". AMS skall få regeringens uppdrag att vidta sådana åtgärder. Utskottet förutsätter att detta inte skall ske på det sätt som ifrågasatts i den moderata kommittémotionen, dvs. att en del av det arbetsmarknadspolitiska anslaget för konstnärerna tas bort. Att direkt avskära vissa kategorier arbetssökande från möjligheten till arbetslöshetserättning eller arbetsmarknadspolitiska åtgärder är ingen framkomlig väg.

Enligt arbetsmarknadsutskottets mening måste det i första hand handla om ett ändrat arbetssätt hos arbetsmarknadsmyndigheterna. En sökande som bedöms sakna förutsättningar att få en fast förankring på kulturarbetsmarknaden måste få hjälp att hitta alternativa arbetsområden genom aktiv vägledning från arbetsförmedlingens sida och genom utbildning. Att ett sådant arbetssätt kommer att ställa stora krav på förmedlingarna är klart. Många av konstnärerna har säkert en stark yrkesidentitet och en bindning till kulturen. Vägledningsinsatserna förutsätter en bred kunskap om arbetsmarknaden och om olika utbildningsvägar. Individuella handlingsplaner bör enligt utskottets mening kunna underlätta arbetet och öka förutsättningarna för ett bra resultat för den enskilde.

Det finns anledning att se positivt på möjligheterna med tanke på den klara förbättring av läget på arbetsmarknaden som nu sker med ökande antal lediga platser. I ett sådant arbetsmarknadsläge blir det en mycket viktig uppgift för arbetsförmedlingarna att se till att arbetsgivare kan få arbetskraft till lediga platser. Utskottet kan i sammanhanget notera att AMS i dagarna gått ut med en uppmaning till de anställda inom verket att när det nu börjar ljusna på arbetsmarknaden se till att arbetslösa finns tillgängliga för arbete.

Arbetsmarknadsutskottet har dessutom fått intrycket att det numera finns en ganska god insikt på arbetsförmedlingarna om de problem som utredaren och propositionen behandlar.

Utskottet ställer sig bakom den allmänna inriktningen i propositionen att begränsa de oetablerade konstnärernas tillgång till såväl aktiva som passiva arbetsmarknadsåtgärder riktade mot kulturarbetsmarknaden.

I några motioner begärs riksdagsuttalanden om att de arbetsmarknadspolitiska målen skall vara underordnade de kulturpolitiska målen. Arbetsmarknadsutskottet anser för sin del att de båda målen inte skall behöva ställas mot varandra. Som redan utvecklats bör en på rätt sätt tillämpad arbetsmarknadspolitik motverka en överetablering av konstnärer och därmed ett kulturutbud som inte svarar mot det kulturpolitiskt motiverade.

Förslagen i propositionen går ut på att på olika sätt öka efterfrågan på kulturarbetsmarknaden genom förstärkningar av statens stödinsatser på olika kulturområden. Finansiering skall under nästa budgetår delvis ske inom utgiftsområde 14 (Arbetsmarknad och arbetsliv). Som utskottet bedömer det

kan det dröja innan de föreslagna åtgärderna får mera betydande positiva budgeteffekter på det arbetsmarknadspolitiska området. Man kan således inte utgå från att de ökade kostnaderna för konstnärsstöd omedelbart kompenseras av minskade kostnader för arbetslösheten.

En tredje anställningsform inom teatern

Förslaget i propositionen innebär att staten under vissa förutsättningar skall ge bidrag till en försöksverksamhet som består i att ett aktiebolag bildas där frilansande skådespelare anställs. Teatrarnas ekonomiska problem har lett till att allt fler skådespelare blir beroende av arbetslöshetsersättningen för sin försörjning. Syftet är att avlasta arbetslöshetskassan, att öka de frilansande skådespelarnas trygghet och att öka den konstnärliga friheten. Förslaget benämns ”en tredje anställningsform” inom teatern. Utskottet antar att därmed åsyftas en anställningsform vid sidan av tillsvidareanställning och visstidsanställning.

För utskottet är det välbekant att arbetslöshetsförsäkringen på teaterområdet i hög grad fungerar som en yrkesförsäkring som ger inkomstutfyllnad för de frilansande. Enligt den s.k. ARBOM-utredningen (SOU 1996:150) täcks inte bara kostnader för stillestånd av försäkringen utan även förberedelsearbete och träning, vilket gagnar både kulturarbetarna och dem som engagerar dem. Det är enligt utredningen t.ex. vedertagen praxis att repetitionsarbete i fria grupper bekostas av arbetslöshetsförsäkringen fram till fyra veckor före premiär.

Arbetsmarknadsutskottet ser mot denna bakgrund positivt på att man söker finna former för att förbättra de strukturella problemen. Den försöksverksamhet som nu föreslås synes förutsätta ett inte obetydligt statligt stöd. På sikt kan det inte vara arbetsmarknadspolitiken som skall belastas av branschens problem. Om man av kulturpolitiska skäl vill stötta verksamheten vid teatrarna bör det snarare vara ett ansvar för kulturpolitiken.

Propositionen presenterar förslaget ytterst kortfattat, och det är därför svårt att bilda sig någon uppfattning om vad försöksverksamheten kommer att innebära närmare. Inte minst det förhållandet att försöksverksamheten skall konstrueras med anställningar som saknar mycket av det som vanligen kännetecknar ett anställningsförhållande väcker ett antal frågor av olika slag. I propositionen sägs det att regeringen kommer att utfärda närmare föreskrifter om villkoren för bidraget. Utskottet förutsätter att föreskrifterna ges sådant innehåll att den verksamhet som kommer att stödjas blir acceptabel från bl.a. arbetsrättsliga och arbetsmarknadspolitiska synpunkter.

Den föreslagna försöksperioden på ett och ett halvt år förefaller i och för sig kort, särskilt med tanke på att syftet är att stärka anställningstryggheten. Efter en så kort tid kan det vara svårt att dra säkra slutsatser av värdet av verksamheten. Med hänvisning till den ganska stora insatsen från statens sida är det emellertid rimligt att ekonomiska utfästelser inte görs för en längre tid.

Arbetsmarknadsutskottet anser att regeringens förslag bör kunna tillstyrkas, dock med de nu angivna reservationerna.

Regeringens förslag i denna del innebär att det under 1999 införs ett statligt stöd för arbetsförmedling vid centrumbildningarna under en försöksperiod på ett och ett halvt år. Bakgrunden är den utvärdering som utförts av Konstnärliga arbetsmarknadsutredningen och som visar att man vid centrumbildningarna på ett mycket bra sätt lyckas förmedla konstnärers arbete med små resurser. Med hjälp av stödet skall centrumbildningarna kunna anställa arbetsförmedlare. Försöksverksamheten, som skall pågå under ett och ett halvt år, föreslås bli finansierad på utgiftsområde 14 (Arbetsmarknad och arbetsliv).

Arbetsmarknadsutskottet har inget att invända mot förslaget.

Rådgivningscentrum för yrkesdansare

I kulturutskottets ärende finns ett antal motioner som avser s.k. rådgivningscentrum för dansare. I motionerna föreslås att ett sådant centrum inrättas, i några av dem föreslås även medelsanvisning för ändamålet. Förslagen anknyter till Konstnärliga arbetsmarknadsutredningen som föreslår att medel avsätts för att upprätta ett rådgivningscenter för dansare vid AF Kultur i Stockholm. Syftet är att dansarna skall kunna få stöd för att finna en ny yrkesinriktning efter danskarriären, som i allmänhet slutar redan i åldern mellan 35 och 45 år.

Arbetsmarknadsutskottet har i samband med budgetbehandlingen de två föregående åren tagit ställning till liknande motionsyrkanden (senast i 1997/98:AU1). Motionerna har avstyrkts, men utskottet har uttryckt förståelse för den bakgrund som finns till förslagen.

I korthet har arbetsmarknadsutskottets inställning varit följande. Dansarna är en yrkesgrupp med mycket speciella förhållanden. Karriären är kort och koncentrerad och i allmänhet fysiskt och psykiskt krävande. Det är inte förvånande om många får problem i samband med sitt yrkesbyte, som kan uppfattas som påtvingat. Stöd kan behövas inte bara i fråga om yrkesval, utan även av allmänt rådgivande eller kurativt slag. Utskottet har framhållit vikten av förebyggande insatser under utbildningen och under karriären och betonat det ansvar som ligger på dansarnas egna organisationer och de institutioner där dansarna är anställda. När yrkesbytet är ett faktum har arbetsmarknadsmyndigheterna sitt ansvar att hjälpa till inom ramen för den befintliga arbetsförmedlingsverksamheten. Arbetsmarknadsutskottet har framhållit att det är en fördel om förmedlaren har kännedom om gruppens speciella förhållanden, men har inte sett det som realistiskt att bygga upp en särskild organisation för denna yrkesgrupp. Vikten av vidgade kunskaper har betonats, så att särskilda behov kan tillgodoses. Det viktigaste har emellertid ansetts vara att rådgivning och kunskap lämnas om hela arbetsmarknaden så att inte perspektivet snävas in i onödan. Stödåtgärder utöver detta kan lämnas efter individuell prövning.

Arbetsmarknadsutskottet har inte ändrat uppfattning i denna fråga, men vill för tydlighetens skull tillägga att ingenting hindrar t.ex. att arbetsför-

Stockholm den 22 april 1998

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

Johnny Ahlqvist

I beslutet har deltagit: Johnny Ahlqvist (s), Elver Jonsson (fp), Berit Andnor (s), Ingvar Johnsson (s), Martin Nilsson (s), Laila Bjurling (s), Patrik Norinder (m), Hans Andersson (v), Kristina Zakrisson (s), Christel Anderberg (m), Barbro Johansson (mp), Dan Ericsson (kd), Paavo Vallius (s), Christer Erlandsson (s), Ulf Melin (m) och Kjell Ericsson (c).

Avvikande meningar

1. Rådgivningscentrum för yrkesdansare

Hans Andersson (v), Barbro Johansson (mp) och Kjell Ericsson (c) anser att arbetsmarknadsutskottets yttrande i avsnittet Rådgivningscentrum för yrkesdansare, från och med tredje stycket bort ha följande lydelse:

Dansare tvingas ofta byta yrke redan i unga år. De fysiska kraven sätter en tydlig gräns vid ca 40 års ålder. Skador, en socialt instabil situation med dåligt försäkringsskydd och de fåtaliga arbetstillfällena kan i många fall framtvinga ett byte redan tidigare. Som sägs i flerpartimotionen Kr19 är dansarna av flera skäl ofta dåligt förberedda för sitt yrkesbyte. Det krävs en speciell kunskap om dansarnas utbildning, arbetssituation och kvalifikationer för att ge råd till dem vid yrkesutbyte. Med en aktiv vägledning kan deras kompetens och erfarenhet tas till vara även vid ett nytt yrkesval. Omställningstiden kan kortas ned, vilket innebär att kostnaderna för sjukskrivning och arbetslöshetsersättning minskar.

Arbetsmarknadsutskottet har i samband med budgetbehandlingen hösten 1996 resp. 1997 avstyrkt motionsyrkanden om ett rådgivningscentrum för yrkesdansare, men uttryckt förståelse för den bakgrund som finns till förslagen. Utskottet noterar att Konstnärliga arbetsmarknadsutredningen tidigare i år lagt fram förslag om ett sådant rådgivningscentrum och om medel för ändamålet. Mot bakgrund även av de goda internationella erfarenheterna anser utskottet att tiden nu är mogen att inrätta ett rådgivningscentrum. Som föreslås i motionen bör medel avsättas i budgetpropositionen för år 1999 för detta ändamål.

Detta innebär att arbetsmarknadsutskottet anser att motion Kr19 bör tillstyrkas. Motionerna Kr15 yrkande 7, Kr16 yrkande 10 och Kr17 får anses tillgodosedda med det anförda, de senare i motsvarande delar.

Elver Jonsson (fp) anser att arbetsmarknadsutskottets yttrande i avsnittet Rådgivningscentrum för yrkesdansare, från och med tredje stycket bort ha följande lydelse:

Yrkesdansare med fast anställning pensioneras i åldrarna 41–44 år. Det är inte ovanligt att de tvingas avbryta sin karriär vid ännu lägre ålder. Den s.k. Konstnärliga arbetsmarknadsutredningen föreslog att ett särskilt rådgivningscentrum skulle inrättas för yrkesdansarna. Ett motsvarande förslag saknas i propositionen. Det krävs speciell kunskap om dansarnas utbildning, arbetssituation och kvalifikationer för att bra rådgivning skall kunna ges. Som sägs i motion Kr17 är det önskvärt att det åtminstone någonstans i landet finns personal med specialinriktning på dansare. Enligt utskottets mening kan ett rådgivningscentrum inrättas antingen genom en fristående enhet eller genom en särskild avdelning på ett arbetsförmedlingskontor. Arbetsmarknadsutskottet anser att regeringen bör utreda vilket alternativ som är det bästa och återkomma till riksdagen med förslag.

Det anförda innebär att arbetsmarknadsutskottet anser att motion Kr17 bör tillstyrkas. Motionerna Kr15 yrkande 7, Kr16 yrkande 10 och Kr19 får anses väsentligen tillgodosedda med det anförda.

Särskilt yttrande

1. Konstnärerna och arbetsmarknaden

Patrik Norinder, Christel Anderberg och Ulf Melin (alla m) anför:

Statens kostnader för arbetsmarknadspolitiskt stöd till konstnärerna är omfattande. I inte obetydlig omfattning lämnas stöd till konstnärer som inte är etablerade. Den nuvarande arbetsmarknadspolitiken stödjer kultur som kanske inte borde stödjas på kulturpolitiska grunder.

I propositionen görs det en koppling mellan de nya kulturpolitiska stöd som införs och denna överetablering. Tanken tycks vara att de nya stödformerna skall minska överetableringen och statens kostnader till följd av den. Vi kan dock inte finna några förslag som verkligen leder till att man kommer till rätta med problemen.

Vi delar uppfattningen i motion Kr10 av Elisabeth Fleetwood m.fl. (m) att det inte är vare sig önskvärt eller möjligt att införa någon form av näringsförbud på kulturområdet. Däremot är det inte rimligt att alla som vill ägna sig åt konstnärlig verksamhet skall ha rätt till offentligt finansierat stöd. En huvudtanke i propositionen är att, som det uttrycks, begränsa de oetablerade konstnärernas tillgång till såväl aktiva som passiva åtgärder riktade mot kulturarbetsmarknaden. Vi finner det anmärkningsvärt att regeringen inte redovisar hur detta skall ske utan endast hänvisar till att AMS skall få uppdraget att vidta sådana åtgärder.

Undersysselsatta eller arbetslösa konstnärer måste vara beredda att sadla om eller i vart fall att delvis ägna sig åt ett arbete som kan ge försörjning. Den som saknar förutsättningar att verka i ett konstnärligt yrke skall inte kunna påräkna statligt finansierat stöd för att stanna kvar där.

Vi kan liksom motionärerna i Kr10 konstatera att många konstnärer är småföretagare. Här liksom i övrigt gäller att statens roll måste vara att underlätta och förbättra förutsättningarna för företagande i Sverige.

Slutligen skall sägas att en stor del av de problem som Konstnärliga arbetsmarknadsutredningen belyser inte skulle ha uppkommit om inriktningen på arbetsmarknadspolitiken hade varit en annan. Moderata samlingspartiet förordar en politik som sätter kvalitet före kvantitet. Arbetsmarknadsåtgärderna skall leda till riktiga arbeten och får inte sättas in enbart för att den arbetslöse skall kvalificera sig för ytterligare ersättningsperioder i arbetslöshetsförsäkringen. Arbetsmarknadsutbildningen skall inriktas mot områden där det råder brist på arbetskraft.

2. Centrumbildningarna

Patrik Norinder, Christel Anderberg och Ulf Melin (alla m) anför:

Det är viktigt med effektiva former för arbets- och uppdragsförmedling inom det konstnärliga området. Därför kan vi tillstyrka regeringsförslaget om att resurser förs över till centrumbildningarna för stöd för arbetsförmedling. Liksom Moderaterna i motion Kr10 anser vi dock att inte bara de existerande centrumbildningarna skall kunna komma i fråga för uppdraget. Det bör inte finnas några hinder mot att även företag som är engagerade i personaluthyrningsverksamhet i andra branscher får del av stödet.

Innehållsförteckning

1997/98:AU8y

Till kulturutskottet	1
Inledning	1
Konstnärerna och arbetsmarknaden m.m.	1
En tredje anställningsform inom teatern	4
Centrumbildningarna	5
Rådgivningscentrum för yrkesdansare	5
Avvikande meningar.....	6
Särskilt yttrande.....	7